

D. JOAQUIM GUARRO Y SERRA

JOAQUIM GUARRO (1807-1882), UN METGE ANOIENC A CUBA

MARTA BARTROLÍ I ROMEU

Nascut a la Torre de Claramunt el dia 3 de març de 1807, Joaquim va ser un dels fills de Joan Guarro i Dorotea Serra, naturals de la Pobra de Claramunt i coneguts paperers. Per via paterna, era nét de Joan Guarro i Fontanelles, fabricant de paper de Capellades, i d'Isabel Marí, de la Pobra. Els avis materns eren el capelladí Joan Serra i Mateu, també fabricant de paper, i Antònia Franch, d'Igualada.¹

Després d'una infància als molins de Cal Guarro, el jove Joaquim és enviat a la Universitat de Cervera, on comença a despuntar i manifesta el seu desig de cursar estudis de Medicina. Es trasllada a la cèlebre Universitat de Montpeller, la més antiga de França, i posteriorment a la de París, on obté el títol de doctor en Medicina i Cirurgia, el 28 d'agost de 1829, reconeixement signat per l'insigne degà, metge i professor Augustin-Jacob Landré-Beauvais.² Torna a Espanya als 23 anys, amb el títol francès sota el braç, i els dies 30 i 31 d'agost i 2 de setembre de 1830 passa, meritòriament, els exàmens de revàlida a Madrid, al Real Colegio de San Carlos de Medicina i Cirurgia, institució

que li va atorgar el títol que el facultava per a l'exercici de la professió a l'estat, el 17 de setembre d'aquell any.

L'EXPEDIENT DE «LIMPIEZA DE SANGRE»³

L'expedient del Dr. Guarro conté els documents que certifiquen que, tant ell com Francesc, un dels seus germans, pertanyien a una família de «cristianos viejos». Es tracta d'una declaració que tant universitats com col·legis majors exigien als futurs alumnes per tal de poder formalitzar la matrícula. Redactat el dia 1 d'octubre de 1824 i signat pel notari de Barcelona Joan Oller i Quintana, el manuscrit relatiu al nostre protagonista conté la declaració del comerciant capelladí Mariano Albareda, del paperer Francesc Almirall i Romaní, de la Torre de Claramunt, i d'Antoni Oliva Dalmau, testimonis jurats que van afirmar conèixer els pares i els avis de Guarro i que «*han sido todos limpios de sangre, sin mancha firme ni borrón en lo de su cristiandad y tenidos por cristianos católicos, de buena vida, fama y costumbres, muy observantes de los preceptos de nuestra madre la Iglesia, y que no*

1. AHN-Archivo Histórico Nacional. Archivo General de Indias. Ultramar. 359. N. 34.

2. AHN-Universidades 1212. Exp-34, Real Colegio de Medicina y Cirugía de San Carlos.

3. *Íbidem*, p. 16 i ss.

*descienden de moros, judíos, luteranos ni de otra secta reprovada y que el Tribunal de la Inquisición ni otro los ha penitenciado ni perseguido».*⁴

L'expedient li va ser també exigít a l'hora d'obtenir l'autorització per anar a les Amèriques.⁵

TRASLLAT A L'HAVANA

El dia 13 d'abril de 1831, Guarro demana llicència per traslladar-se a Cuba, permís que se li concedeix dues setmanes després.⁶ En la sol·licitud, explica que el seu germà Miquel regenta una casa de comerç a la capital antillana i que el reclama. Jaume Guarro, el seu germà primogènit, li dóna el consentiment prescriptiu per embarcar-se, atès que la llei ordenava que els solters que marxaven a Amèrica havien de tenir el permís escrit dels seus pares o d'un parent proper, si aquests eren ja difunts.

Desconeixem la data d'inici de la travessa de l'Atlàntic però sabem que el dia 6 de setembre de 1831 el títol de metge li va ser reconegut per la Universitat de l'illa.⁷

METGE A LA REAL CASA DE MATERNIDAD

El 19 de febrer de 1830, havia quedat aprovada per Reial Cèdula la fundació d'una Casa de Maternitat a l'Havana, per iniciativa del prevere Mariano Arango Parreño. L'entitat acollia mares solteres embarassades i infants abandonats.

Va ser en aquesta institució, coneguda després com a Real Casa de Maternidad i Beneficiencia, on el jove Joaquim Guarro va exercir com a metge els anys d'estada a Cuba i va adquirir els coneixements pràctics de pediatria que el convertirien, més tard, en professor. Efectivament, va ser precisament a la Real Casa on altres metges es van formar, de la seva mà, en l'aprenentatge sobre parts i malalties infantils.⁸

L'epidèmia de còlera declarada a la ciutat al final de febrer de 1833 va confrontar el Dr. Guarro i tot l'estament mèdic a una tràgica situació: en 54 dies van morir 8.253 persones del total dels 159.680 habitants que, segons els cens de 1827, vivien a la capital.⁹

Guarro va contraure matrimoni amb Teresa Bornio, filla del comerciant de *panyos* Antoni Bornio Alfonso, originari de Tàrrega, establert a la ciutat caribenya des de 1817.¹⁰ Van fixar llur residència al carrer de San Isidro, al cor de l'Havana vella.¹¹

4. Aquests expedients eren necessaris per entrar a qual·sevol universitat o col·legi, estament militar i jerarquia religiosa. Van ser el mecanisme de discriminació legal envers les minories de conversos. Els estatuts de puresa de sang van ser abolits per Reial Ordre de 31-1-1835, en el marc de la Revolució Liberal espanyola, però es van mantenir fins al 1859 per als oficials de l'exèrcit.

5. Efectivament, els Estatuts de puresa de sang van arribar a les colònies espanyoles d'Amèrica. Jueus, conversos i els seus descendents tenien prohibit viatjar-hi.

6. AHN-Archivo General de Indias. Ultramar. 359. N. 34.

7. *Apuntes para una historia de la Pediatría en Cuba*. Cuaderno de Historia de la Salud. Estudios sobre Historia Médica Cubana. En línia: <http://files.sld.cu/digitalizacion-bmn/files/2018/03/0045-9178.1983.0066.0007.pdf>.

8. *Ibidem*, p. 108 i ss.

9. BELDARRAIN CHAPLE, Enrique and ESPINOSA CORTES, Luz María. *El cólera en la Habana en 1833. Su impacto demográfico*. *Diálogos rev. electr. hist* [online]. 2014, vol. 15, n. 1 [cited 2019-08-26], p. 155-173. Available from: <http://www.scielo.sa.cr/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1409-469X2014000100155&lng=en&nrm=iso>. ISSN 1409-469X.

10. AHN-Archivo General de Indias. Ultramar 335, N. 5.

11. Raíces de la perla. <https://ufdc.ufl.edu/AA00068665/00001>.

PRIMERS PASSOS DE LA PEDIATRIA A CUBA

El 1842, es va produir la gran reforma que havia de comportar la secularització de l'ensenyament i el govern universitaris.¹² Els plans d'estudi de les facultats van ser modificats i van augmentar el nombre de càtedres, en un intent, no gaire reeixit, de millorar la qualitat dels estudis.

Una de les càtedres de nova creació a la facultat de Medicina cubana va ser la d'«Obstetrícia, malalties infantils, del sexe i sifilitiques», que englobava diversitat de matèries i també coneixements de pediatria. El Dr. Guarro, amb una dècada d'experiència a la Maternitat, en fou nomenat cap. Va ser, doncs, el primer professor que va ensenyar pediatria a la Universitat de l'Havana i, per tant, el primer que ho va fer oficialment a Cuba. Tenia 35 anys. El seu nomenament data del 24 d'octubre de 1842 i l'obertura de la càtedra va produir-se un mes després, el dia 19 de novembre, tot i que l'aprovació de S. M. no arribaria fins al 14 de gener de 1843.¹³

Atès que en aquells moments la universitat cubana no comptava amb un hospital on poder formar els futurs metges, el Dr. Guarro impartia classes com a professor a la mateixa Real Casa de Maternidad, on continuava exercint com a metge. Allà mostrava als seus deixebles les diferents afeccions infantils i els ensinistrava en el seu diagnòstic i tractament.¹⁴ Aquest tipus de docència, que

avui ens sembla completament insuficient, va ser l'única que van rebre els estudiants de medicina fins al 1900, any en què es va aconseguir l'accés a uns quants llits a l'hospital Nuestra Señora de las Mercedes per a les pràctiques.

També va formar les primeres llevadores titulades a l'illa. El dia 30 de gener de 1846, la *Inspección de estudios de las Islas de Cuba y Puerto Rico* acordava publicar al Diario la nota següent: «En la Real Casa de Maternidad se halla abierta una Cátedra de Obstetricia a cargo del Dr. D. Joaquín Guarro y que pudiendo recibir en ella las mugeres blancas y de color que quieran dedicarse al oficio de parteras la Instrucción Teórica que exige la Real Orden de 24 de Agosto de 1842 ninguna será examinada de Matrona, ni se despachará a su favor licencia o título, sin que previamente acredite reunir los requisitos que la Real Orden exige».¹⁵

Joaquim Guarro va participar, així mateix, com a articulista, entre 1844 i 1848, en el mensual *El Observador Habanero*, una de les tres revistes mèdiques que es van publicar a Cuba durant el segle XIX, després del *Repertorio Médico Habanero* i *El Boletín Científico*.¹⁶

El 22 de febrer de 1845, va obtenir la llicència d'un any per traslladar-se a Espanya, al·legant greus problemes de salut de la seva esposa.¹⁷ Va retornar a l'Havana, però va renunciar a la seva càtedra el 19 de abril de 1850, per tal de traslladar-se definitivament, un any després, a la península i, concretament, a Capellades, on residia part de la seva família.

12. Archivos Médicos de Cuba (1952, vol. III, p. 6: La Real y Pontificia Universidad de San Jerónimo de La Habana va prendre el nom de Real y Literaria Universidad de La Habana. Es culminava el procés de reforma dels estudis endegada pel govern espanyol a les universitats.

13. GONZÁLEZ REBOLLO, A.M. (1997), *Los Colegios de Médicos en España (1893-1917)* p. 17. La primera càtedra de Pediatria apareix a Madrid el 1886 i és ocupada per Francisco Criado Aguilar. Dos anys després, s'obren les càtedres a les universitats de Barcelona, València i Granada.

14. GARCÍA CONZÁLEZ, A. (2010), *Cuerpo abierto: ciencia, enseñanza y coleccionismo andaluces en Cuba en el siglo XIX*. Editorial CSIC-CSIC Press, p. 129.

15. GARCIA, Joaquín (1846) *Protocolo de antigüedades, literatura, agricultura, industria y comercio*. (Vol. I), Imprenta M. Soler, La Habana, p. 240.

16. LÓPEZ ESPINOSA, J.A. (1998), «Revistas médicas cubanas del siglo XIX: El Observador Habanero», *Revista Cubana de Salud Pública*, vol. 24, n. 2. Centro Nacional de Información de Ciencias Médicas. Ciudad de La Habana.

17. AHN-Archivo General de Indias. Ultramar, 16, exp. 20-1.

DE L'ANOIA A ALGECIRAS

Sembla que el canvi de clima i costums van fer que l'adaptació a Catalunya resultés difícil per a l'esposa i les quatre filles del Dr. Guarro, per la qual cosa molt aviat van decidir el trasllat a Andalusia, a Algeciras.¹⁸

L'epidèmia de còlera morbo declarada en aquella ciutat l'any 1854 va causar estralls en la població infantil: en 48 dies hi van morir 202 nens, 117 dels quals diagnosticats com a colèrics.¹⁹ L'actuació filantròpica i combativa del metge anoienc durant el període d'invasió el van fer mereixedor de la Cruz de la Real y Distinguida Orden de Carlos III i de l'Encomienda de Isabel la Católica,²⁰ per serveis extraordinaris a la Nació, condecoracions atorgades per Isabel II.

Al final de 1855, Jerez de la Frontera es converteix en el nou destí dels Guarro. Desconeixem els motius del canvi, però tenim notícia del sentit comiat de què el doctor va ser objecte per part de la ciutadania d'Algeciras.²¹

La ciutat de Jerez comptava aleshores amb poc més de 51.000 habitants.²² El Joaquim Guarro hi va exercir el seu ministeri fins que, el 1877, va caure malalt. La seva mort es va produir el dia 18 de gener de 1882.²³

En definitiva, un fill d'una de les famílies papereres més puixants del districte de Capellades és recordat, avui encara, com el primer professor i catedràtic de Pediatria a la Universitat de l'Havana, és a dir, com el metge precursor de l'obstetrícia i la pediatria a Cuba.

18. *La Ilustració Catalana. Periòdic quinzenal, Artístic, Literari i Científic*. Any III. Barcelona, 15-3-1882, núm. 59.

19. BUENO LOZANO, M., *El cólera morbo y su incidencia en Algeciras en el siglo XIX*. En línia: file:///C:/Users/Usuario/Downloads/Almoraima17-Articulo1.pdf, p. 19.

20. *Gaceta de Madrid*, núm. 771, 11-2-1855. Parte oficial del Ministerio de Gobernación. En línia: <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE//1855/771/A00001-00001.pdf>.

21. *La Ilustració Catalana, cit.*, núm. 58.

22. CARO CANCELA, D. *El cólera-morbo en Jerez: la epidemia de 1854*. En línia: file:///C:/Users/Usuario/Downloads/EL%20COLERA%20EN%20JEREZ%20EN%201854.pdf, p. 118.

23. *Asta regia*. 30-1-1882, núm. 106, p. 6. Hemeroteca Digital.

MARTA BARTROLÍ I ROMEU (la Poble de Claramunt, 1959) és llicenciada en Filologia Romànica i màster en Formació per a la formació permanent del professorat per la UB. Exerceix com a professora de Francès a Secundària, des de 1986. Va dirigir i coordinar *La tradició remeiera a l'Anoia* (1989) i és coautora, juntament amb Isidre Surroca, d'*Un temps, un poble, un home* (1996) i de *Cartografia històrica de l'Anoia* (2007 i 2016).

HISTORIA
DE LA
REAL CASA DE MATERNIDAD
DE ESTA CIUDAD,

EN LA CUAL SE COMPRENDE LA ANTIGUA CASA CUNA, REFI-
RIENDOSE SUS FUNDACIONES, DEPLORABLE ESTADO Y FELI-
CES PROGRESOS QUE DESPUES HA TENIDO HASTA EL PRESEN-
TE, ESCRITA POR DON EVARISTO ZENEA, ABOGADO DE LA REAL
AUDIENCIA DEL DISTRITO Y VOCAL SECRETARIO DE LA JUNTA
QUE GOBIERNA ESTE ASILO DE PIEDAD.

CON SUPERIOR PERMISO.

HABANA.

Oficina de D. José Severino Boloña, Impresor de la Real
Marina de este apostadero por S. M.—1838.